

Karol Krajewski

 <https://orcid.org/0000-0001-7617-3803>

 e-mail: karol.krajewski@kul.pl

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

 <https://ror.org/04qyefj88>

Jak najemnik z mieszczaninem. Stosunki dowódców zamku Pławiec z miastem Bardejowem w latach 1453–1456

XV wiek przyniósł istotne zmiany organizacji wojsk w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, związane z rozpowszechnieniem się służby pieniężnej, czyli powstaniem wojsk zaciężnych oraz najemnych¹. Późnośredniowieczne państwa nie radziły sobie z regularnym opłacaniem tego typu formacji oraz z kontrolą nad nimi. Problemy te prowadziły

- 1 Najważniejsze dla tego zagadnienia są dwie monografie Tadeusza Grabarczyka. Zob. T. Grabarczyk, *Piechota zaciężna Królestwa Polskiego w XV wieku*, Łódź 2000; T. Grabarczyk, *Jazda zaciężna Królestwa Polskiego w XV wieku*, Łódź 2015. Stan literatury polskiej oraz krajów sąsiedzkich dotyczącej podsumował ostatnio Sobiśław Szybkowski. Zob. Szybkowski, *Służba najemna zaciężna i dowódcza jako droga do awansu społecznego polskiej szlachty późnośredniowiecznej. Studium kilku pozytywnych przypadków*, „Studia z Dziejów Średniowiecza” 27 (2024), s. 357–381. Autorzy tych prac rozróżniają oddziały zaciężne i najemne, przyjmując, że najemne formowane były poza granicami państwa, dla którego działały.

do zawiązywania się wśród żołnierzy tych formacji spółek mających na celu pozyskania należnego im żołdu, a doraźnie zapewnienie sobie utrzymania na kontrolowanych terenach². Fakt ten stwarzał dla ambitnych dowódców okazję do pozyskania wpływów i odcisnięcia swojego piętna w historii. Szczególne natężenie tego typu zjawisk miało miejsce na terenie północnych komitatów Królestwa Węgierskiego (tzw. Górne Ziemie³), najpierw w związku z konfliktem o koronę tego kraju, a później z walkami pomiędzy stronnictwami możnowładczymi. Okres niepokoїв na tych terenach trwał od końca trzeciej do szóstej dekady XV wieku⁴. Celem niniejszego tekstu jest przybliżenie mentalności późnośredniowiecznych dowódców wojskowych w kontekście nawiązywania przez nich relacji z ludnością zamieszkującą obszary ich działalności.

Genezę tych niepokoїв stanowi konflikt o następstwo tronu węgierskiego po przedwczesnej śmierci Albrechta II Habsburga w 1439 roku. Zebrani w Budzie możni zdecydowali o powierzeniu Korony Świętego Stefana młodszemu synowi Władysława Jagiełły, zwanemu w polskiej historiografii Władysławem III Warneńczykiem, który był wtedy królem Polski. Wyborowi temu sprzeciwiła się jednak żona zmarłego króla, Elżbieta Luksemburżanka. Wdowa po Albrechcie II, będąc w ciąży, chciała poczekać z elekcją władcy, by w ten sposób zabezpieczyć tron dla potencjalnego następcy. Spór ten, wobec narodzin na początku 1440 roku Władysława V Pogrobowca, przerodził się w wojnę domową pomiędzy

- 2 Temu zagadnieniu monografię poświęcił Mateusz Goliński. Zob. M. Goliński, *Żebracy: XV-wieczne bractwo żołnierskie i jego historiograficzne kreacje*, Kraków 2023.
- 3 Termin ten, jako *Horné Uhorsko* bądź *Horná zem* funkcjonuje w słowackiej historiografii i odnosi się do późnośredniowiecznego określenia *partes superiores*, które oznaczało położone w Karpatach części Królestwa Węgier. Por. R. Letz, Slovenský národný a politický mýtus Dlhá cesta dejinami, „Slavica Slovaca” 58 (2023) č. 2, s. 391–410; R. Letz, *Slovenské územie v historickom kontexte*, Martin 2017, s. 349. Termin ten nie był precyzyjny, w niniejszym tekście będę odnosił go do części Królestwa Węgier położonej na północ od linii rzek Dunaj–Cisa.
- 4 Por. M. Goliński, *Żebracy: XV-wieczne bractwo*, s. 8, V. Segeš, *Hlavné črty stredovekého vojenstva so zreteľom na husitov a bratříkov*, w: *Husiti a bratříci na Slovensku*, zostavateľ P. Žarnovský, Červený Kláštor–Kežmarok–Stará Ľubovňa 2016, s. 22–28; J. Jurok, *Vyzařování moravského husitství do Slezska, Slovenska a Rakouska*, w: *Husiti a bratříci*, s. 50–55; Á. Novák, *Opportunities and challenges in researching the political and military history of the Upper Regions*, w: *Mercenaries and Crusaders*, ed. by A. Bárány, Debrecen 2024, s. 301 (*Memoria Hungariae*, 15).

stronnictwami obydwu Władysławów. Konflikt nie wygasł po śmierci Jagiellończyka, w dalszym ciągu trwała bowiem rywalizacja między możnowładcami o wpływy w państwie⁵. Tak otwarta walka o wpływy była możliwa ze względu na małoletność Władysława V Pogrobowca oraz jego nieobecność w kraju do roku 1453 i późniejsze spory z przywódcą dawnej frakcji jagiellońskiej Janem Hunyadym, gubernatorem Węgier⁶.

Jeszcze zanim polski król wyruszył z Krakowa do Budy, na północne obszary Węgier wkroczyła wynajęta przez królową Elżbietę kilkutysięczna armia pod wodzą doświadczonego czeskiego najemnika Jana Jiskry z Brandýsa. Jiskra objął w imieniu królowej wdowy władzę nad dobrami należącymi do jej oprawy oraz okolicznymi ziemiami. Kontrolowany przez niego teren obejmował między innymi zamki Zwolen, Spisz, Szarysz i Lupcza oraz kilka królewskich miast, z których najważniejsze były Kremnica i Koszyce – w obu tych ośrodkach znajdowały się mennice. Przez cały okres życia Władysława V Pogrobowca Jiskra wiernie służył jego sprawie, przez większość tego czasu będąc jednym z najważniejszych czynników politycznych na Węgrzech. Przybycie tak licznej armii do górzystego i stosunkowo słabo zaludnionego kraju oraz ciągłe problemy z jej terminowym opłacaniem doprowadziły do rozluźnienia dyscypliny i dezercji. Zjawiska te zintensyfikowały się szczególnie po roku 1444, kiedy doszło do powstania ruchu tak zwanych bratrzyków. Byli to zorganizowani na wojskowy sposób rozbójnicy, którzy przez 20 lat stanowili zagrożenie dla porządku i bezpieczeństwa publicznego⁷.

5 Por. J. Dąbrowski, *Władysław I Jagiellończyk na Węgrzech (1440–1444)*, Warszawa 1922, reprint: Oświęcim 2014; D. Dvořáková, *Alžbeta Luxemburská, Žigmundova dcéra v rokoch 1438–1442*, „Historie – Otázky – Problémy” 3 (2011) č. 2, s. 143–159; A. Gácsová, *Boje Mateja I. proti Jánovi Jiskrovi z Brandýsa a bratříkom v rokoch 1458–1467*, „Historický Časopis” 1977 č. 25, s. 187–216; P. Kartous, *Habsbursko-jagelovské dvojvládí v Uhorsku v rokoch 1440–1444. Začiatky Jiskrovej vojenskej činnosti na území Slovenska*, „Historické štúdie” 24 (1980), s. 225–231.

6 Nowoczesną biografię Władysława V Pogrobowca napisał David Papajík. Zob. D. Papajík, *Ladislav Pohrobek (1440–1457). Uherský a český král*, České Budějovice 2016.

7 Por. J. Bartl, *Vzťah Jána Jiskru a Jána Huňadyho*, w: *Husiti na Slovensku. Zborník príspevkov z konferencie pri príležitosti 550. výročia bitky pri Lučenci*, ed. I. Kaczarová, Lučenec 2001, s. 69–78; M. Faist, *Jan Jiskra z Brandýsa: zachránce uherského trónu Ladislava Pohrobka 1440–1445*, „Historica Olomucensia” 46 (2014), s. 13–38; M. Faist, *Jan Jiskra z Brandýsa na vrcholu moci 1445–1451*, „Historica Olomucensia” 48 (2015),

W momencie rozpoczęcia konfliktu o tron węgierski na tereny Górnych Ziem przybyło wielu aspirujących przedstawicieli polskiego możnowładztwa i rycerstwa, którzy, angażując się zbrojnie po stronie Warneńczyka, próbowali osiągnąć własne korzyści majątkowe. Wśród nich znalazł się pochodzący z Rusi Czerwonej Piotr Komorowski (zm. przed 1484 rokiem) herbu Korczak. Mógł być on obecny na Górnych Ziemiach jeszcze przed 1440 rokiem, ponieważ jego krewny Mikołaj dzierżył część zastawu spiskiego. W czasie trwania wojny domowej na Węgrzech Piotr walczył z siłami Jiskry w imieniu polskiego monarchy. Komorowski zdołał w bliżej nieznanych okolicznościach opanować znaczne tereny na obszarze komitatów Liptowa i Orawy, od roku 1450 tytułując się bezprawnie ich żupanem. Prawdopodobnie wzmocnienie swoich sił Komorowski zawdzięczał pomocy rodziny Balickich, z którą wiązał go sojusz⁸.

Wśród licznych podwładnych Piotra Komorowskiego znajdowali się Jakub Cielę z Paniewa oraz Klemens z Wojcieszyc, dwaj zawodowi żołnierze, którzy w latach 50. XV wieku dowodzili w jego imieniu zamkiem Pławiec. Fortyfikacja, która wyznaczała wschodnią granicę wpływów Komorowskiego na Węgrzech, została przez niego opanowana jeszcze w 1449 roku. Bliskość granicy komitatów Szarys i Spisz oraz pogranicza polsko-węgierskiego sprawiała, że miała ona znaczenie strategiczne dla sił Komorowskiego. Od sierpnia 1450 do początku 1453 roku zamek stanowił bazę dla niesławnego Piotra Aksamita, dowódcy bratrzyków, znanego ze śmiałości w swoich napadach⁹. Musiało się to wiązać przynajmniej

s. 43–67; J. Jurok, *Čeští husitští a katoličtí kondotiři z Moravy na Slovensku v 15. století (období bratříků)*, „Vojenská história” 9 (2005) č. 4, s. 3–15; J. Špirko, *Husiti, jiskrovci a bratříci v dejínach Spiša (1431–1462)*, Spišská Kapitula 1937; G. Żabiński, *Uwagi dotyczące niektórych aspektów pobytu wojsk Jana Jiskry oraz bratczyków na górnych Węgrzech w XV wieku*, „Prace Historyczne” 1999 z. 126, s. 31–58.

- 8 Na temat Piotra Komorowskiego zob. G. Żabiński, *Działalność braci Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górnych Węgrzech w latach 1440–1457 (w świetle badań w Archiwum Bardowskim)*, „Studia Historyczne” 43 (2000) nr 1, s. 3–25; G. Żabiński, *Działalność braci Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górnych Węgrzech w okresie rządów Macieja Korwina*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2001 z. 128, s. 79–92; K. Krajewski, *Jeszcze raz w sprawie działalności Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górnych Węgrzech w XV wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 13 (2021), s. 133–160.
- 9 Por. *Aksamit z Lideřovic, Petr*, w: *Biografický slovník českých zemí* [online], Historický ústav AV ČR, <https://biography.hiu.cas.cz/wiki/index.php?curid=83408> (08.08.2025); tam zestawiona dalsza literatura.

z przyzwoleniem Piotra Komorowskiego na działania skierowane przeciwko okolicznym wioskom należącym w tym okresie do jego przeciwników. Szczególnie istotne z punktu widzenia interesów Komorowskiego były relacje załogi zamku z oddalonym o około 40 kilometrów miastem Bardejowem. Miejscowość ta od czasu wojny o tron węgierski wspierała finansowo siły Jana Jiskry¹⁰, mimo to Komorowskiemu zależało na utrzymaniu z nią dobrych relacji, gdyż rodzina Balickich posiadała zapisane jeszcze przez Zygmunta Luksemburskiego 500 florenów rocznie dochodu z niej¹¹. Miasto w połowie XV wieku, prawdopodobnie w związku z destabilizacją sytuacji na Węgrzech, odczuwało problemy finansowe, wiążące się z deficytem budżetowym¹². Bardejów posiadał długą tradycję bezwzględnego i brutalnego zwalczania rozbójnictwa, co nie ułatwiało zapewne utrzymania poprawnych stosunków z niezdyscyplinowanymi żołnierzami¹³.

Podstawą do rekonstrukcji relacji obydwu dowódców z radą miasta Bardejowa jest ich korespondencja, która zachowała się w archiwum tego ośrodka. Listy te pisane były w języku wernakularnym, dzięki czemu pozbawione są swoistej autocenzury, która mogłaby wynikać z tłumaczenia ich na łacinę. Dają interesujący wgląd w ówczesną mentalność i podejście do rozwiązywania sąsiedzkich sporów¹⁴.

Jakub Cieleń pochodził prawdopodobnie z Paniewa na Kujawach i należał do rodu Godziembów. Był związany z kręgiem rodzinnym Feliksa Paniewskiego (zm. 1488), kasztelana lwowskiego¹⁵. Nie wiadomo, kiedy

10 Por. J. Špirko, *Husiti, Jiskrovci a bratřici*, s. 69–82; G. Żabiński, *Działalność braci Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górnych Węgrzech w latach 1440–1457*, s. 11.

11 Por. S. A. Sroka, *Średniowieczny Bardiów i jego kontakty z Małopolską*, Kraków 2010, s. 36–40.

12 Por. S. A. Sroka, *Budżet miasta Bardiowa w XV w.*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 70 (2010), s. 103–105.

13 Por. M. Fedorčáková, „*Vy, zly a nespravedlivy lvde Bardiowci*”. *Mesto Bardejov v boji proti zbojníkom v 15. Storočí*, „Theatrum historiae” 2015 č. 16, s. 25–37; S. Sroka, *Średniowieczny Bardiów*, s. 36–39; J. Špirko, *Husiti, Jiskrovci a bratřici*, s. 87.

14 Korespondencja ta została opublikowana w: *Středověké listy ze Slovenska. Sbíрка listů a listin, psaných jazykem národním*, wydał V. Chaloupecký, Praha 1937. Na temat wartości badawczej archiwaliów tego miasta zob. S. A. Sroka, *Znaczenie archiwum w Bardiowie dla badań nad średniowieczną Małopolską*, „Studia Historyczne” 48 (2005) nr 3–4, s. 347–354.

15 Por. S. Szybkowski, *Kasztelan konarski Maciej Kleintop (Kleintopf) i jego krąg rodzinny*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 4 (2007), s. 232. Zofia Leszczyńska-Skrętowa

dokładnie ani w jakich okolicznościach znalazł się na terenie Górnych Ziem. Przed 25 czerwca 1453 objął on, z nadania Piotra Komorowskiego, funkcję dowódcy zamku Pławiec – z tego dnia pochodzi bowiem pierwszy list do rady miasta Bardejowa, w którym określił się w ten sposób. W liście tym Paniewski skarżył się rajcom na miejskich drabantów, którzy mieli obrabować oraz uwięzić jego ludzi. Podkreślił swoje zdziwienie takim zachowaniem, przysięgając przy tym, że nie pamiętał, by uczynił coś złego miastu czy też jego poddanym. Zaznaczył również, że wcześniej to sami rajcy mieli zapewniać go o chęci utrzymania dobrosąsiedzkich stosunków. Prosił o uwolnienie swoich ludzi i o zwrot zagrabionych dóbr. Dodał, że woli załatwić sprawę polubownie, ale jeśli nie doczeka się odpowiedzi, będzie pisał skargi do swoich zwierzchników oraz do ówczesnego gubernatora, a w praktyce rządcy Węgier, Jana Hunyadyego. Zauważył także, że mają wspólnych wrogów i jeśli będą utrzymywać dobre stosunki, to oddziały należące do miasta będą mogły wypoczywać w podlegających mu dobrach, a nawet w samym zamku. List został napisany dość uprzejmym i oficjalnym językiem; dla przykładu Paniewski na wstępie pozdrawia rajców dość typowym dla tej korespondencji zwrotem: „Službu svú vzkazuji, múdré opatrnosti, urození páni!”¹⁶.

Pojednawczy ton listu mógł wynikać z sytuacji, w jakiej znalazł się przełożony Paniewskiego, Piotr Komorowski. Był to okres pozornego uspokojenia się sytuacji na Węgrzech – do kraju powrócił Władysław Pogrobowiec, który zawarł porozumienie z Janem Hunyadym za cenę pozostawienia mu tytułu gubernatora Węgier. Obydwa stronnictwa przygotowywały się jednak do kolejnej próby sił. Odwołany ze swojej funkcji został natomiast Jan Jiskra, co doprowadziło do demobilizacji jego żołnierzy, a w konsekwencji do ich odpływu do oddziałów bratryków. Piotr Komorowski, próbując w tamtym okresie zalegalizować swoją władzę w Liptowie i Orawie, dążył do wyciszenia niepokoju na podlegających mu terenach¹⁷.

twierdzi, że pochodził on z Górnego Śląska. Zob. Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Małoszów*, w: *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, s. 61, edycja elektroniczna (10.05.2025).

16 *Středověké listy ze Slovenska*, nr 66, s. 61–62; K. Krajewski, *Jeszcze raz w sprawie działalności Piotra i Mikołaja Komorowskich*, s. 140–143.

17 Por. K. Krajewski, *Jeszcze raz w sprawie działalności Piotra i Mikołaja Komorowskich*, s. 140–143.

Pomimo interesów politycznych swojego protektora Jakub Cielę z Paniewa nie zdołał zachować pojednawczego kursu względem Bardejowa. Kolejny jego list do rajców, napisany już po czterech dniach – 29 czerwca 1453 – utrzymany jest bowiem w zupełnie innym tonie. Autor już w pozdrowieniu zarzuca odbiorcom spowodowanie złych stosunków między nimi: „Přiezeň svú vzkazuji, takovú, jakož jest mezi námi za vašim počátkem, opatrní páni!“. Następnie relacjonował, że nie doczekał się uwolnienia swoich ludzi ani nawet pisemnej odpowiedzi na swój poprzedni list. Paniewski ironizował przy tym, sugerując, że rajcy mogli go nie zrozumieć, więc następnym razem wyśle im taki list, który zrozumieją i oni, i okoliczni chłopci: „napíši vám taký list, že vy i sedláci tomu srozumějí“. Słowa te stanowią prawdopodobnie groźbę odwetowego napadu na należące do miasta dobra ziemskie. Następnie odniósł się do oskarżeń przekazanych mu ustnie przez posłańca niosącego poprzedni list. Z pisma wynika, że rajcy uwięzili ludzi Paniewskiego, gdyż posądzali go o zrabowanie należących do miasta koni. Słowa te musiały szczególnie dotknąć Jakuba Paniewskiego, gdyż przyrównał on, w wulgarny sposób, osoby rozpowszechniające je do potomstwa kobiet lekkich obyczajów. Na zakończenie podkreślił, że zawsze był dobrym sąsiadem dla Bardejowa i pilnował, by należące do miasta rzeczy zabrane przez jego ludzi były zwracane, co jednak przeczy jego twierdzeniom z poprzedniego listu, dotyczącym braku takich incydentów¹⁸.

Mocny język użyty w liście, chociaż zaskakujący, nie jest całkowicie pozbawiony analogii w epoce – podobnego słownictwa używał dwie dekady wcześniej Ścibor ze Ściborzyc Młodszy w liście do Jana z Opatowic. Padły one zresztą w podobnym kontekście – były reakcją na oskarżenia¹⁹. Ton użyty przez Paniewskiego zdaje się wskazywać, że działał on pod wpływem emocji, prawdopodobnie czując się dotknięty reakcją władz miasta na jego poprzedni list oraz obawiając się konsekwencji oskarżeń o przyzwolenie na rozbój.

Na możliwość eskalacji konfliktu między Jakubem z Paniewa a rajcami Bardejowa wpłynęła dynamicznie zmieniająca się sytuacja polityczna Górnych Ziem. Na przełomie roku 1453 i 1454 próby porozumienia się Komorowskiego z władzami Węgier i zalegalizowania jego stanu posiadania zakończyły się niepowodzeniem. Można opowiedział się więc po stronie bratrzyków oraz zdołał na ich czele odeprzeć wojska królewskie wysłane

18 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 67, s. 62–63.

19 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 5, s. 6–7.

przeciwko nim przez Hunyadyego. W grudniu 1454 roku – przy pośrednictwie Jana Jiskry, który powrócił w międzyczasie na tereny Węgier – zawarta została umowa między Piotrem Komorowskim a Oswaldem Rozgonyim, dowódcą węgierskiej wyprawy przeciwko bratrykom. Zakładała ona odstąpienie przez Komorowskiego części utrzymywanych fortyfikacji w zamian za rekompensatę finansową dla jego żołnierzy²⁰.

Sytuację tę wykorzystał Jakub Cielę z Paniewa, pozbawiony już wtedy przez Komorowskiego władzy w Pławcu. Dnia 12 kwietnia 1455 roku wysłał do rajców miasta list, w którym wypominał im ciągle zniesławianie go poprzez oskarżenia o przestępstwa i nadużycia, których miał się dopuszczać i na które miał dawać przyzwolenie w czasie rządów na zamku Pławiec. Paniewski pisał, że próbował już wtedy przeciwdziałać pomówieniom mieszczan, ale kiedy poskarżył się Komorowskiemu, ten milczał i ze względu na napiętą sytuację polityczną nie podjął żadnych działań, więc i on wtedy odpuścił. Następnie podkreślił, że sytuacja się zmieniała i teraz podejmie kroki mające zadośćuczynić szkodzie, którą poniósł z winy miasta, ale jest jednocześnie otwarty na pojednanie. List ten ponownie pozbawiony jest początkowego pozdrowienia, zamiast którego Paniewski ponownie oskarża mieszczan o spowodowanie złych relacji między nimi²¹.

Nie wiadomo, jak Komorowski ustosunkował się do konfliktu swojego podwładnego z Bardejowem w 1453 roku. Reakcja wydaje się dość chłodna, najwyraźniej był on gotów poświęcić dobre imię swojego podwładnego na rzecz kontaktów z Bardejowem. Omawiane pismo pochodzi z Podolina, należącego w tamtym czasie do Oleśnickich, być może więc Paniewski popadł w niełaskę swojego dotychczasowego zwierzchnika i przeszedł na inną służbę. Stan ten nie mógł utrzymywać się długo, już bowiem w roku 1459 Paniewski dowodził siłami bratryków w komitacie Gemer²², zaś w roku 1463 pośredniczył w pozyskiwaniu przez Komorowskiego

20 Zob. *Ugoda Komorowskiego Piotra z Oswaldem z Rozgony*, Magyar Nemzeti Levéltár, Diplomatikai Levéltár, DL 15307, 24.12.1454, rkp. na pergaminie, brak paginacji, <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/168949/> (25.10.2025). Por. G. Żabiński, *Działalność braci Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górnych Węgrzech w latach 1440–1457*, s. 15; K. Krajewski, *Jeszcze raz w sprawie działalności Piotra i Mikołaja Komorowskich*, s. 143–144.

21 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 78, s. 70–71.

22 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 109, s. 94–95.

tenuty barwałdzkiej²³. Związki te musiały przynieść Jakubowi wymierne korzyści, gdyż w latach 1477–1481 był starostą czorszyńskim, udzielił również królowi Kazimierzowi Jagiellończykowi znacznej pożyczki²⁴. Zła sława Jakuba Cielę z Paniewa ciągnęła się jednak za nim najprawdopodobniej do końca życia. W marcu 1459 roku napisał on bardzo grzeczny i uniżony list do kasztelana spiskiego Jerzego Turzo z prośbą o poświadczenie w sporze przeciwko Piotrowi Aksamitowi. Twierdził w nim, że był niesprawiedliwie łączony z jego przestępczą działalnością, przez co bardzo ucierpiała jego reputacja²⁵. W roku 1475 został wraz ze swoją żoną Katarzyną z Tarnowa ekskomunikowany za zbrodnie i napaści przeciwko Kościołowi²⁶.

Inny przebieg miały relacje, które utrzymywał z rajcami Bardejowa Klemens z Wojcieszyc, kolejny dowódca Pławca z nadania Piotra Komorowskiego. O przeszłości Wojcieszycy nie wiadomo wiele. Funkcję dowódcy Pławca objął najpóźniej na przełomie 1454 i 1455 roku. 26 stycznia 1455 poinformował listownie rajców bardejowskich o skargach kmieci z należących do zamku wsi, którzy zostali okradzeni przez miejskich żołnierzy. Prosił w nim o zwrot zagarniętych rzeczy lub zadośćuczynienie za ich zniszczenie. Skarżył się również na niegodziwości, których dopuszczać się mieli miejscy żołnierze wobec jego ludzi: „A nad to všicko lapali ste mé lidi a vázali ste jich jako psy”²⁷.

Konflikt początkowo eskalował, czego dowodem jest list z 9 kwietnia 1455 roku do rady Bardejowa napisany przez Jana Talafusa, jednego z dowódców w armii Jana Jiskry. Pismo to stanowiło odpowiedź na prośbę mieszczan o interwencję zbrojną przeciwko załodze dwóch zamków, Brezovicy i Pławca. Talafus pisał, że rozpoczął już przygotowania do interwencji przeciwko Brezovicy. Zapewnił też mieszczan, że słyszał o groźbach kierowanych w ich stronę przez załogę tej twierdzy i pomoże im w ewentualnym uderzeniu. Informował ich również, że za groźbami stoją Snakowscy, okoliczni drobni rycerze współpracujący z załogą zamku

23 Por. Z. Leszczyńska-Skrętowa, *Małoszów*, s. 61; J. Kurtyka, *Leśnica*, w: *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, s. 556, edycja elektroniczna (10.05.2025).

24 Por. S. Szybkowski, *Kasztelan konarski Maciej Kleintop (Kleintopf) i jego krąg rodzinny*, s. 232.

25 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 109, s. 94–95.

26 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, s. 64 przypis u dołu strony.

27 *Středověké listy ze Slovenska*, nr 73, s. 66.

Pławiec. Talafus sugerował, by przed atakiem spróbowali się skontaktować z Wojcieszyskim, by dać mu szansę wyjaśnienia sytuacji²⁸.

Do dalszej eskalacji nie doszło. Piotr Komorowski zachował dobre stosunki z Janem Jiskrą i podległymi mu miastami, w tym Bardejowem, co wynikało głównie z sytuacji politycznej. Z powodu niedotrzymania warunków poprzedniej umowy przez Rozgonyiego Komorowski szykował się do ponownej walki ze stronnikami Hunyadyego, w czym Jiskra widział okazję do umocnienia swoich wpływów²⁹. Do utrzymania poprawnych relacji Komorowskiego z Bardejowem mógł przyczynić się również Wojcieszyski. Na początku czerwca 1455 roku udzielił on reprimendy Piotrowi i Tomaszowi Snakowskiemu za atakowanie wioski zastawionej miastu Bardejów. Prosił w niej o zwrócenie zagrabionych rzeczy oraz podkreślił, że pan Komorowski nie życzy sobie agresji wobec mieszkańców Bardejowa³⁰.

W drugiej połowie 1455 roku nastąpiła intensyfikacja stosunków Wojcieszyskiego z Bardejowem. 4 września wysłał on z odpowiednim listem swojego podkomendnego Augustyna z zadaniem reprezentowania go w mieście³¹. Dnia 19 sierpnia Wojcieszyski poinformował rajców o pomyślnym dla nich załatwieniu sprawy ataku ludzi Komorowskiego na miejskie posiadłości. Zapewnił, że szkody zostaną naprawione, tłumaczył też, że do zdarzenia doszło przez pomyłkę – ludzie Komorowskiego sądzili, że wieś należy do zamku Zborov, z którym toczyli spór³². Również 25 października 1455 roku Wojcieszyski informował mieszczan o pomyślnym dla nich załatwieniu spraw związanych z innymi szkodami czynionymi przez ludzi Komorowskiego³³. Kolejne pismo Wojcieszyskiego w podobnej sprawie pochodzi z 29 listopada, najemnik obiecywał w nim załatwić zwrot skradzionych koni³⁴. Intensyfikacja ta z jednej strony ukazuje aktywność Wojcieszyskiego, z drugiej wskazuje też na problemy,

28 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 76, s. 85; por. G. Žabiński, *Działalność braci Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górných Węgrzech w latach 1440–1457*, s. 16.

29 Por. K. Krajewski, *Jeszcze raz w sprawie działalności Piotra i Mikołaja Komorowskich*, s. 144, G. Žabiński, *Działalność braci Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górných Węgrzech w latach 1440–1457*, s. 16–20.

30 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 79, s. 71.

31 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 83, s. 73–74.

32 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 87, s. 76–77.

33 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 88, s. 77–78.

34 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 91, s. 79–80.

jakie musiał mieć jego przełożony w utrzymaniu dyscypliny swoich podwładnych.

Należy zaznaczyć, że oprócz szkód i rekompensaty przedmiotem kontaktów najemnika z rajcami była też osoba jednego z mieszczan bardejowskich – Damiana. Z 5 listopada pochodzi list, w którym informuje on rajców, że u pana Komorowskiego na zamku Szaryskim jest przetrzymywany mieszczanin bardejowski Damian, o czym sam dopiero się dowiedział. Tłumaczy pomyłkę tym, że mieszczanin ten przedstawiał się jako pochodzący z Koszyc i pan Komorowski nie wiedział, że jest to obywatel Bardejowa. Prosił rajców, by się nie martwili, gdyż on sprawę załatwi, a panu Komorowskiemu miało zależeć na utrzymywaniu z nimi dobrych relacji³⁵. Klemens z Wojcieszyc zapewne zaangażował się dość mocno w tę sprawę, bowiem 12 grudnia pisał list adresowany już nie do rady, a do samego Damiana z informacją, że Piotr Komorowski przybył na zamek Pławiec. Dowódca zaprosił mieszczanina do Pławca, gdzie obiecał zorganizować mu osobiste spotkanie z możliwym w sprawie zadośćuczynienia za doznane szkody. Rozumiejąc potencjalne obawy pokrzywdzonego, gwarantował mu również bezpieczeństwo w czasie wizyty – „A dále, ač by se bál [a] nesměl přijeti, neměj péči, přijed' směle, nemeškajíc. A já t' za to slibuji”³⁶. W powyższych listach widać zmieniający się stosunek Wojcieszycy do Bardejowa; w każdym kolejnym piśmie zwroty grzecznościowe i pozdrowienia są bardziej rozbudowane oraz poufale.

Zresztą sympatia okazywana przez Klemensa z Wojcieszyc miastu Bardejów nie ograniczała się tylko do uprzejmości w korespondencji – rzeczywiście działał on w kwestiach, w których obiecywał pomoc. Znany jest jego list do Piotra Komorowskiego z 9 listopada 1455 roku, w którym wstawiał się w sprawach Bardejowa. Dowódca prosił swojego przełożonego w sprawach miasta, powołując się zarówno na stosunki Bardejowa z Balickimi, jak i na osobistą przyjaźń łączącą Wojcieszycy z Komorowskim: „to račiś učiniti pro jejich pana i pro mne [...] Klyment z Wotiessicz, přítel tvooj věrný”³⁷.

Do zakończenia rządów Klemensa z Wojcieszyc w Pławcu doszło pod koniec 1455 roku. Związana z nim była wspomnianą wizytą Komorowskiego na zamku Pławiec. Możliwy, oszukany przez władze węgierskie i znajdujący się w ciężkiej sytuacji politycznej, zmuszony był zastawić fortyfikację

35 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 89, s. 78.

36 *Středověké listy ze Slovenska*, nr 93, s. 81.

37 *Středověké listy ze Slovenska*, nr 90, s. 78–79.

Piotrowi Aksamitowi. Pomimo złych doświadczeń z Bardejowem Aksamit zdecydował się podjąć negocjacje pokojowe z miastem. W piśmie z dnia 4 stycznia 1456 Aksamit oznajmił, że ze względu na osobiste starania Klemensa z Wojcieszyc oraz chęć utrzymania dobrych stosunków politycznych z protektorami miasta jest gotów zawrzeć z nim pokój. Kwestię tę musiał jedynie uzgodnić ze swoimi „braćmi” (czyli członkami swojej bandy rozbójniczej). W zakończeniu listu stwierdził, że skoro są już przyjaciółmi, mieszczenie mogliby oddać mu dobrosąsiedzką przysługę i pożyczyć 400 florenów³⁸.

Dnia 4 stycznia 1456 roku list do rady wysłał również Klemens z Wojcieszyc. Były już zwierzchnik Pławca potwierdzał w nim szczerość intencji Aksamita dotyczących zawarcia z miastem pokoju. Radził też mieszcza-
nom spełnienie prośby o pożyczkę oraz poręczał za jej spłatę³⁹.

Warto tutaj zaznaczyć, że sam Piotr Komorowski nie był gotowy poręczyć mieszcza-
nom za przyzwoite zachowanie Aksamita, o czym wprost informował rajców w bardzo emocjonalnym liście z 21 grudnia 1455 roku: „Protož váz v tom nemohu ubezpečić, jst-li by nekerá škoda sě vám od nich stala⁴⁰”. W piśmie tym tłumaczy się mieszcza-
nom z decyzji o współpracy z Aksamitem tym, że „bezecny zdrace” Oswald Rozgonyi wyłudził od niego w ramach umowy z grudnia 1454 kilka zamków, wobec czego czuje potrzebę podjęcia akcji odwetowej, gdyż w przeciwnym wypadku ucier-
piałby jego autorytet. Komorowski stwierdził, że jest gotów zastawić się do ostatniego chłopca oraz współpracować z kimkolwiek, byle by cel ten osiągnąć: „již netoliko Plawecz, ale i Likawu i Orawu až do ostatečného sedláka chci naložit a vezmu sebe na pomoc, kohož moci budu⁴¹”.

Ostatni list Wojcieszycyckiego do rajców bardejowskich pochodzi z 19 stycznia 1456 roku; stanowi on odpowiedź na pismo bardejowskich rajców w sprawie poszkodowanych poddanych miasta. Informował w nim, że rozmawiał w tej sprawie z obecnym dowódcą zamku oraz że czeka na Aksamita, ponieważ sam niewiele może, gdyż już nie rządzi na Pławcu. Zapewnił też rajców, że postara się mimo wszystko im pomóc⁴². Nie są znane dalsze losy Klemensa z Wojcieszyc, trudno więc powiedzieć,

38 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 97, s. 85.

39 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 98, s. 86–87.

40 *Středověké listy ze Slovenska*, nr 94, s. 82.

41 *Středověké listy ze Slovenska*, nr 94, s. 82.

42 Zob. *Středověké listy ze Slovenska*, nr 99, s. 87–88.

jak na rozwój jego kariery wpłynął okres, kiedy jako dowódca Pławca utrzymywał dobre relacje z radą Bardejowa.

Chociaż stosunki obydwu dowódców pławieckich z rajcami Bardejowa zaczęły się podobnie – od oskarżeń o kradzież mienia i napaści na podwładnych – to szybko uwidoczniły się różnice między nimi. Jakub Ciele z Paniewa oskarżony przez mieszczan, uniósł się dumą i napisał do nich niewybredny list, po czym nie podjął prób wyjaśnienia sprawy i zrozumienia postawy rajców. Nerwowa reakcja na oskarżenia, prawdopodobnie niebezpieczne, spowodowała na Paniewskiego wiele problemów. Wykazane wtedy upór i brak zdolności dyplomatycznych nie zniszczyły jednak definitywnie jego relacji z Komorowskim ani nie przeszkodziły mu w karierze. W następnych latach pośredniczył on w najbardziej dochodowych działaniach możnego, osiągając również własne korzyści. Natomiast w działaniach Klemensa z Wojcieszyc widać zaangażowanie i zdolności do rozwiązywania konfliktów. Napominał on Snakowskich, wyjaśniał nieporozumienia z miastem, osobiście pisał do poszkodowanego mieszczanina, a nawet wstawiał się u Piotra Komorowskiego w sprawach miasta. Jednak zaangażowanie to nie zostało raczej należycie docenione przez jego zwierzchnika. O utracie swojego stanowiska w Pławcu Klemens z Wojcieszyc dowiedział się raczej dość nagle; jeszcze parę dni przed wizytą w zamku Komorowskiego zapewniał bowiem mieszczan o swojej dalszej pomocy w ich sprawach, nie wiedząc najwyraźniej o planach przekazania twierdzy Aksamitowi. Wydaje się więc, że został wtedy postawiony przez swojego przełożonego, i – jak wierzył – przyjaciela, w dość niezręcznej sytuacji. Umiarkowana reakcja Piotra Komorowskiego na tak skrajnie od siebie różne postawy podkomendnych zdaje się sugerować, że o jego stosunku do podwładnych decydowały niekoniecznie umiejętności społeczne, a w większym stopniu potrzeba chwili w dynamicznie zmieniającej się sytuacji politycznej.

Bibliografia

Źródła

Středověké listy ze Slovenska. Sbírká listů a listin, psaných jazykem národném, vydal V. Chaloupecký, Praha 1937.

Ugoda Komorowskiego Piotra z Osvaldem z Rozgony, Magyar Nemzeti Levéltár, Diplomatikai Levéltár, DL 15307, 24.12.1454,

rkp. na pergaminie, brak paginacji, <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/168949/> (25.10.2025).

Opracowania

- Aksamit z Lideřovic, Petr, w: *Biografický slovník českých zemí* [online], Historický ústav AV ČR, <https://biography.hiu.cas.cz/wiki/index.php?curid=83408> (08.08.2025).
- Bartl J., *Vztah Jána Jiskru a Jána Huňadyho*, w: *Husiti na Slovensku. Zborník príspevkov z konferencie pri príležitosti 550. výročia bitky pri Lučenci*, ed. I. Kaczarová, Lučenec 2001, s. 69–78.
- Dąbrowski J., *Władysław I Jagiellończyk na Węgrzech (1440–1444)*, Warszawa 1922.
- Dvořáková D., *Alžběta Luxemburská, Žigmundova dcéra v rokoch 1438–1442*, „Historie – Otázky – Problémy” 3 (2011) č. 2, s. 143–159.
- Faist M., *Jan Jiskra z Brandýsa na vrcholu moci 1445–1451*, „Historica Olomucensia” 48 (2015), s. 43–67, <https://doi.org/10.5507/ho.2015.002>.
- Faist M., *Jan Jiskra z Brandýsa: zachránce uherského trůnu Ladislava Pohrobka 1440–1445*, „Historica Olomucensia” 46 (2014), s. 13–38.
- Fedorčáková M., „*Vy zly a nespravedlivy lvde Bardiowci*”. *Mesto Bardejov v boji proti zbojníkom v 15. storočí*, „Theatrum historiae” 2015 č. 16, s. 25–37.
- Gácssová A., *Boje Mateja I. proti Jánovi Jiskrovi z Brandýsa a bratříkom v rokoch 1458–1467*, „Historický časopis” 1977 č. 25, s. 187–216.
- Goliński M., *Żebracy: XV-wieczne bractwo żołnierskie i jego historiograficzne kreacje*, Kraków 2023.
- Grabarczyk T., *Jazda zaciężna Królestwa Polskiego w XV wieku*, Łódź 2015.
- Grabarczyk T., *Piechota zaciężna Królestwa Polskiego w XV wieku*, Łódź 2000.
- Jurok J., *Vyzařování moravského husitství do Slezska, Slovenska a Rakouska*, w: *Husiti a bratřici na Slovensku*, zostavovateľ P. Žarnovský, Červený Kláštor–Kežmarok–Stará Ľubovňa 2016.
- Jurok J., *Čeští husitští a katoličtí kondotiři z Moravy na Slovensku v 15. století (období bratříků)*, „Vojenská história” 9 (2005) č. 4, s. 3–15.
- Kartous P., *Habsbursko-jagelovské dvojvládí v Uhorsku v rokoch 1440–1444. Začiatky Jiskrovej vojenskej činnosti na území Slovenska*, „Historické štúdie” 24 (1980), s. 225–231.
- Krajewski K., *Jeszcze raz w sprawie działalności Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górnych Węgrzech w XV wieku*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 13 (2021), s. 133–160, <https://doi.org/10.31261/SPiP.2021.17.07>.

- Kurtyka J., *Leśnica*, w: *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, s. 556, edycja elektroniczna (10.05.2025).
- Leszczyńska-Skrętowa Z., *Małoszów*, w: *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, s. 61, edycja elektroniczna (10.05.2025).
- Letz R., *Slovenský národný a politický mýtus Dlhá cesta dejinami*, „Slavica Slovaca” 58 (2023) č. 2, s. 391–410, <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2023.2.22>.
- Letz R., *Slovenské územie v historickom kontexte*, Martin 2017.
- Novák Á., *Opportunities and challenges in researching the political and military history of the Upper Regions*, w: *Mercenaries and Crusaders*, ed. by A. Bárány, Debrecen 2024, s. 301–315 (*Memoria Hungariae*, 15).
- Papajík D., *Ladislav Pohrobek (1440–1457). Uherský a český král*, České Budějovice 2016.
- Segeš V., *Hlavné črty stredovekého vojenstva so zreteľom na husitov a bratříkov*, w: *Husiti a bratříci na Slovensku*, zostavovateľ P. Žarnovský, Červený Kláštor–Kežmarok–Stará Ľubovňa 2016, s. 22–28.
- Špirko J., *Husiti, jiskrovci a bratříci v dejínach Spiša*, Spišská Kapitula 1937.
- Sroka S. A., *Budżet miasta Bardiowa w XV w.*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 70 (2010), s. 101–112.
- Sroka S. A., *Średniowieczny Bardiów i jego kontakty z Małopolską*, Kraków 2010.
- Sroka S. A., *Znaczenie archiwum w Bardiowie dla badań nad średniowieczną Małopolską*, „Studia Historyczne” 48 (2005) nr 3–4, s. 347–354.
- Szybkowski S., *Kasztelan konarski Maciej Kleńtop (Kleintopf) i jego krąg rodzinny*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 4 (2007), s. 225–235.
- Szybkowski S., *Służba najemna zaciężna i dowódcza jako droga do awansu społecznego polskiej szlachty późnośredniowiecznej. Studium kilku pozytywnych przypadków*, „Studia z Dziejów Średniowiecza” 27 (2024), s. 357–381.
- Żabiński G., *Działalność braci Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górnych Węgrzech w latach 1440–1457 (w świetle badań w Archiwum Bardowskim)*, „Studia Historyczne” 43 (2000) nr 1, s. 3–25.
- Żabiński G., *Działalność braci Piotra i Mikołaja Komorowskich na Górnych Węgrzech w okresie rządów Macieja Korwina*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2001 z. 128, s. 79–92.

Żabiński G., *Uwagi dotyczące niektórych aspektów pobytu wojsk Jana Jiskry oraz bratczyków na górnych Węgrzech w XV wieku*, „Prace Historyczne” 1999 z. 126, s. 31–58.

Abstrakt

Karol Krajewski

*Jak najemnik z mieszczaninem. Stosunki dowódców zamku
Pławiec z miastem Bardejowem w latach 1453–1456*

Celem artykułu jest ukazanie mentalności XV-wiecznych żołnierzy zawodowych ze szczególnym uwzględnieniem ich podejścia do rozwiązywania konfliktów i budowania relacji sąsiedzkich. Rozważania zostaną przeprowadzone na przykładzie relacji dwóch dowódców zamku Pławiec – Jakuba Cielę z Paniewa oraz Klemensa z Wojcieszyc – z radą miasta Bardejów. Wgląd w ich stosunki dają listy obydwu wojskowych zachowane w archiwum miejskim Bardejowa. Korespondencja pisana jest w języku wernakularnym i utrzymana w dość potocznym tonie. Obydwaj najemnicy prezentowali krańcowo różne postawy wobec pojawiających się sporów i napięć. Jakub Paniewski bardzo szybko zniszczył swoje relacje z rajcami, nie podejmując przy tym nawet próby załagodzenia konfliktu. Klemens z Wojcieszyc prezentował zaś proaktywne i dyplomatyczne podejście do wygaszania sporu. Co interesujące, obydwie postawy spotykały się z umiarkowaną reakcją ich zwierzchnika, Piotra Komorowskiego.

Słowa kluczowe:

konflikty, Bardejów, najemnicy, Pławiec, Górne Węgry

Abstract

Karol Krajewski

Mercenary and townsman: The relationship between the commanders of Plaveč castle and the town of Bardejov, 1453–1456

The aim of the article is to explore the mentality of 15th-century professional soldiers, with particular emphasis on their approach to resolving conflicts and building neighborly relations. The study focuses on the case of two commanders of Plaveč Castle – Jakub Cielę of Paniów and Klemens of Wojcieszycze – and their relationships with the town council of Bardejov. Letters preserved in the Bardejov town archives provide valuable insight into this case. The correspondence was written in the vernacular and is quite colloquial in tone. Both mercenaries presented extremely different attitudes towards emerging disputes and tensions. Jakub Paniewski quickly destroyed his relationship with the town council, making no effort to defuse the conflict. Klemens of Wojcieszycze, by contrast, adopted a proactive and diplomatic approach to de-escalating the conflict. Interestingly, both attitudes were met with a moderate reaction from their superior, Piotr Komorowski.

Keywords:

conflicts, Bardejov, mercenaries, Plaveč Castle, Upper Hungary